

Recycling counterinsurgency

Het beste antwoord op gewapende conflicten in ontwikkelingslanden?

Isabelle G.B.M. Duyvesteyn*

Inleiding

Het hergebruik van bekende concepten en praktijken tegenover gewapende conflicten in ontwikkelingslanden sinds het einde van de Koude Oorlog is geen nieuw fenomeen. Groot-Brittannië, bijvoorbeeld, gebruikte de ervaringen die het had opgedaan tijdens koloniale oorlogen om in de periode na de Tweede Wereldoorlog het hoofd te bieden aan revolutionaire guerrilla-oorlogen.¹ Hoezeer deze reactie ook begrijpelijk is, zij is echter ook problematisch. Verschillende waarnemers hebben dit reeds opgemerkt. Zij betogen dat Westerse krijgsmachten die teruggrijpen op de erfenis van de Vietnamoorlog en concepten gebruiken als *insurgenc* en *counterinsurgency* de plank misslaan bij het optreden in gewapende conflicten sinds het einde van de Koude Oorlog.² Ondanks de erkenning van verschillen tussen gewapende conflicten in het verleden en het heden zijn er experts die beargumenteren dat counterinsurgency concepten nog steeds de belangrijkste leidraad bieden voor een reactie op hedendaagse gewapende conflicten. De methoden en technieken van counterinsurgency doctrines kennen weinig bruikbare alternatieven.³

* De auteur is verbonden aan het Instituut voor Geschiedenis van de Universiteit Utrecht. Dit artikel heeft betrekking op een deel uit het promotieonderzoek van de auteur waarop zij binnenkort hoopt te promoveren aan de afdeling War Studies van King's College in Londen.

De meeste gewapende conflicten doen zich voor in ontwikkelingslanden. Deze conflicten zijn in overgrote meerderheid burgeroorlogen. Ingrijpen in deze conflicten zou gebaseerd moeten zijn op een correcte analyse van wat er zich voordoet. Pas wanneer duidelijk is hoe deze oorlogen uitgevochten worden dan kan er effectief op worden gereageerd. Dit is vooral van belang voor toekomstige vredesoperaties. Bij vredesoperaties in ontwikkelingslanden moeten de betrokken militairen zich ervan bewust zijn wat nodig en wat haalbaar is.

Zoals reeds uit onderzoek is gebleken zijn bij opties voor interventie de militaire de meest voorkomende. Vooral nadat de wapens zijn opgepakt door de strijdende partijen en het conflict zich in de heetste fase bevindt neemt het aantal militaire maatregelen toe.⁴ Een militaire interventie in plaats van een economische of een gemengd militair economisch ingrijpen komt het meest voor.⁵ Juist het gebruik van deze militaire optie blijkt van doorslaggevende betekenis bij het succes of falen van interventie operaties. De manier waarop wordt ingegrepen is nog belangrijker dan de plaats of het tijdstip van de interventie.⁶ Deze bevindingen onderstrepen de noodzaak van een correcte analyse van de oorlogen waarin interventieoperaties worden overwogen. Behalve als chaos zijn oorlogen sinds het einde van de Koude Oorlog veelal beschreven als guerrilla-oorlogen of insurgencies. Een voorbeeld van een dergelijke typering is het volgende citaat:

*Intrastate conflicts (...) have more in common with insurgency than they do with any other type of warfare.*⁷

Hoewel insurgency in de oorspronkelijke betekenis sloeg op de strijd van een gewapende groep tegen de regering van een staat om deze omver te werpen wordt deze term ook gebruikt om conflicten te beschrijven waar de staat uiteengevallen is.⁸ In beide gevallen, zo wordt beargumenteerd, gaat het om strijdgroepen die de legitimiteit van het bestaan van de staat in twijfel trekken en trachten met behulp van de bevolking de oude sociale ordening omver te werpen.⁹ De methoden waarvan zij zich bedienen zijn guerrilla-oorlogvoering en terrorisme. Voorbeelden die daarbij genoemd worden zijn Bosnië-Herzegovina, de Democratische Republiek Kongo en Somalië. Deze typering werkt natuurlijk het teruggrijpen op counterinsurgency-concepten in de hand.

Dit artikel beoogt een ander licht te werpen op deze voorstelling van zaken. Er zijn een aantal belangrijke aanwijzingen die erop duiden dat deze conflicten meer kenmerken gemeen hebben met reguliere oorlogen dan met irreguliere of guerrilla-oorlogen. Aan de hand van algemene en historische kenmerken van reguliere oorlogvoering zal worden betoogd dat deze kenmerken zich ook manifesteren in oorlogen die tot nu toe louter als guerrilla-oorlogen zijn bestempeld. Met gebruik van voorbeelden van een aantal recente con-

flicten op het Afrikaanse continent zal dit worden geïllustreerd. Met name zal worden geput uit empirisch materiaal over de conflicten in Liberia en Somalië, bij uitstek conflicten die gekwalificeerd zijn als irreguliere conflicten, guerrillaoorlogen of zelfs chaos. De praktijk van oorlogen op het Afrikaanse continent heeft, bijvoorbeeld, meer gemeen met het reguliere optreden en gedrag van legers tijdens de Dertigjarige Oorlog dan met irregulier optreden van guerrillastrijders in de Vietnamoorlog. De implicaties van deze beschouwing zullen worden besproken in de conclusie.

Reguliere oorlogvoering

Definities

Gewapend conflict kan, volgens de Koninklijke Landmachtdoctrine worden gekwalificeerd ofwel volgens

strijdmiddelen die worden ingezet ofwel naar strijdmethoden die worden gebruikt. Om met de laatste categorie te beginnen, de strijdmethoden kunnen regulier of irregulier zijn. Reguliere strijdmethoden kennen inzet van georganiseerde verbanden die veelal openlijk, gestructureerd, massaal en gecoördineerd worden ingezet volgens een min of meer vaste doctrine. Het optreden kenmerkt zich onder meer door een gestructureerde commandovoering en verloopt volgens beoefende procedures.¹⁰

Irregulier conflict, daarentegen, wordt gekenmerkt door de inzet van kleinere groeperingen, vaak opstandelingen, die veelal verrassend optreden en plaatselijk met een hoge geweldsintensiteit actief kunnen zijn. Er kan sprake zijn van een uiteengevallen commandostructuur, waarbij plaatselijke commandanten veel macht hebben. Kenmerkend zijn heimelijke

operaties, gericht op het scheppen van verwarring en chaos. Irreguliere troepen treden beweeglijk op.¹¹

De tweede kwalificatie is die volgens de gebruikte strijdmiddelen. Deze kunnen conventioneel of onconventioneel zijn. Onder onconventionele middelen worden verstaan nucleaire, biologische of chemische wapens. Conventionele middelen zijn praktisch alle andere middelen die voor het voeren van een oorlog gebruikt kunnen worden.

Zoals ook opgemerkt in de landmachtdoctrine kan er verwarring ontstaan. In de Engelstalige literatuur wordt er wel gesproken over *unconventional war*. Dit is een type oorlog waarin irreguliere strijdmethoden en conventionele strijdmiddelen worden gehanteerd. Dit type conflict is waarop deze bijdrage de aandacht zal richten. Het tekort van de definitie van

Opstand in Congo (Bron: abc-press)

irregulier conflict, zoals die hierboven uiteengezet is, is dat deze bijna exclusief betrekking heeft op de tactische en operationele niveaus van strategie. Bij de beschouwing van oorlog in dit artikel zullen alle niveaus van strategie in beschouwing worden genomen. De stelling dat een aantal recente oorlogen in Afrika meer gemeen heeft met conventionele oorlogen vraagt dus aandacht voor strategische overwegingen, reguliere strijdmethoden en conventionele middelen.

Kenmerken

De kenmerken van conventionele oorlogen waaronder hier vanaf nu het tegenovergestelde van *unconventional war* wordt verstaan, zijn de volgende. In de eerste plaats bestaat er een onderscheid tussen de politieke en militaire sfeer. De politiek geeft opdracht aan het militaire instrument om opdrachten uit te voeren. Ten tweede opereren de strijders openlijk. Zij zijn te identificeren als militairen en opereren niet in het geheim. Ten derde kennen de strijdende partijen een gecentraliseerde commandostructuur. Deze kenmerkt zich door het bestaan van rangen en is hiërarchisch. De operaties worden gecoördineerd. Ten vierde worden de operaties uitgevoerd door grote aantallen strijders. Massale groepen van mannen en vrouwen worden ingeschakeld om de strijd te voeren. Hoe zijn deze kenmerken waar te nemen in oorlogen in Afrika?

Politieke en militaire sferen

Er zijn twee belangrijke elementen aan te duiden die wijzen op een scheiding van de politieke en militaire sferen: de herkenbaarheid van de strijder en het onderscheid tussen het politieke en militaire instrument. In een conventionele oorlog is een individu ofwel strijder ofwel burger. Een strijder zal als zodanig behandeld worden. Hierbij zijn allerlei gebruiken en conventies van toepassing zoals die zijn vastgelegd in het oorlogsrecht. Een voorbeeld daarvan is de behandeling van krijgsgevangenen. Voor burgers gelden ook dergelijke gebruiken.

Een kenmerk van onconventionele oorlog is dat het oorlogsrecht met voeten wordt getreden. Ieder individu is tegelijkertijd burger en strijder. Er bestaat geen onderscheid tussen de burger en de militair. Een voorbeeld hiervan is de revolutionaire oorlog zoals die geformuleerd is door Mao Tse-Tung.

Alhoewel het in Westerse ogen misschien moeilijk is om dit kenmerk terug te vinden in de praktijk van oorlogvoering in Afrika, zijn er toch belangrijke aanwijzingen dat dit onderscheid bestaat. Identificatie van een militair of strijder gebeurt meestal door een uniform. Hier wordt een militair gezien als lid van een legermacht van een staat en een strijder als lid van een rebellengroepering. De herkenning van de militair en de strijder, zoals hier zal worden betoogd, vertoont grote overeenkomst. Het gebruik van uniformen of uiterlijke kenmerken is niet onbekend in oorlogen op het Afrikaanse continent. In het geval van de oorlog in Liberia had het National Patriotic Front of Liberia (NPFL), de belangrijkste rebellenbeweging, weinig financiële middelen om strijders te kleden. De onderlinge herkenningstekens beperkten zich in het begin tot een zwarte band om de bovenarm.

Echter, in de loop van het conflict werd een belangrijke rol weggelegd voor vermommingen en andere speciale uitdossingen. Een voorbeeld daarvan was de volgende observatie van een oorlogscorrespondent: „*Some are kitted out for battle in women's wigs and dresses. One wore a flowery lavatory seat cover on his head. One fighter sauntered down the road in Pan Am airline socks.*”¹²

In de lokale context van Liberia hadden deze uitdossingen te maken met religieuze en spirituele tradities. Spirituele leiders hadden de gewoonte, wanneer zij in contact stonden met de wereld der geesten, om zich te verhullen achter een masker. De uitdossingen waren onder andere bedoeld om deze spirituele kracht aan te

boren. Het onderscheid tussen man en vrouw was daarbij niet van belang vandaar dat ook kleding van de andere sekse werd gedragen. Oorlogvoering is ook vandaag de dag nauw verbonden met spirituele beleving en religie in Afrika. In algemene zin wordt de bevolking in Afrika gezien als zeer religieus. Sterker nog, religie wordt vaak belangrijke betekenis toegedicht in Afrikaanse politieke verhoudingen.¹³

Het effect van de uitdossingen is dat de strijders uiterlijke kenmerken hebben die niet gedeeld worden door de gehele bevolking. Dit geeft het onderscheid weer tussen de burgers en militairen. De uiterlijke kenmerken en vermommingen geven de rebellen een herkenbare identiteit. Ook al zijn deze herkenningstekens niet helemaal hetzelfde als in de Westerse militaire cultuur, zij spelen een rol bij het onderscheid tussen burgers en rebellen. Dit geldt niet alleen voor het conflict in Liberia maar valt ook waar te nemen in andere conflicten in Afrika. In algemene zin onderscheiden strijders zich hier meestal van de rest van de bevolking door rudimentaire herkenningstekens en in enkele gevallen door volwaardige militaire uniformen.¹⁴

Nauw samenhangend met het onderscheid tussen de politieke en militaire sfeer zijn aanwijzingen dat de strijd-groeperingen worden gebruikt als instrumenten voor de realisatie van bepaalde doelstellingen. Zoals ook op een andere plek is betoogd kunnen deze oorlogen gezien worden als een instrument van politiek.¹⁵ Zelfs in gevallen waar de staat uiteengevallen is kan geweld gezien worden als een instrument ter realisatie van politieke doelstellingen. De politiek heeft dan betrekking op het terrein van de uiteengevallen staat. Het behelst de besluitvormingsmechanismen voor en over de bevolking van de staat. Wanneer de gevechtshandelingen van de strijdende partijen in deze conflicten onder de loep worden genomen blijkt dat vaak de belangrijkste gevechtshandelingen zich afspeelen in

en om de hoofdsteden. De hoofdstad is het belangrijkste symbool van de staatsmacht. Op het Afrikaanse continent hebben hoofdsteden een belangrijk bindend effect op de rest van de staat.¹⁶ Het beleid van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid is dat de regering die de controle uitoefent over de hoofdstad wordt gezien als de legitieme macht die aanspraak kan maken op staatssoevereiniteit.¹⁷ Ook over de oorlogen van Chinese *warlords*, die aan het begin van de twintigste eeuw in China volgden op het vertrek van de laatste keizer en waarmee de recente conflicten in Afrika wel zijn vergeleken, is het volgende opgemerkt:

The control of Peking was a prize sought by the most powerful northern warlords. First, those who controlled the capital, controlled such national administrative machinery as continued to function, and thus had a basis for claiming the allegiance of the country. Secondly, until 1928, foreign nations dealt with the Peking government as the government of China. Therefore, the warlord of Peking could assert a claim to any surplus [of] the customs collection (...). Finally, there was always the hope that one might contract foreign loans in the name of the nation.¹⁸

Kortom, de hoofdstad heeft een aantrekkende en bindende kracht. Dit valt ook waar te nemen in andere conflicten in Afrika.

De rebellenbeweging in het voormalige Zaïre bijvoorbeeld, maakte opmars naar de hoofdstad Kinshasa. Zodra de hoofdstad in handen was van Laurent Kabila en zijn strijders werd hij geacht de macht overgenomen te hebben, ook al hadden zijn troepen niet de controle over andere belangrijke delen van het land. Dit grijpt terug op oude categorieën van heerschappij op het Afrikaanse continent. Ook in koloniale tijden oefenden de koloniale machthebbers veelal alleen effectieve politieke controle uit vanuit de hoofdstad.

Zowel het onderscheid tussen burgers en strijders, als het aansturen van de strijdgroeperingen op het politieke centrum, de hoofdstad, duiden op een scheiding van de politieke en militaire sferen. Samen met de lokale en culturele context zijn dit aanwijzingen die duiden op een conventionele praktijk van oorlogvoering.

Openlijke operaties

Een tweede kenmerk van conventionele oorlogvoering is het openlijk opereren van de strijdende partijen. Zoals reeds naar voren is gekomen zijn de strijders herkenbaar in het strijdtoneel niet alleen door hun uittossingen, die in de meeste gevallen niet zo uitbundig zijn als in Liberia, maar ook op een aantal andere gebieden. Ten eerste is dit hun gedrag, met name het soort van gewelddadigheden dat wordt begaan door individuele strijders. Dit gedrag zorgt ervoor dat de strijders niet, zoals door Mao werd geformuleerd, onherkenbaar zijn als vissen in de zee van de bevolking. Belangrijk voor de opname van strijders in een rebellenorganisatie is het veel voorkomende fenomeen van het verminken of vermoorden van een familielid of bekende.¹⁹

De strijders worden gedwongen tot een daad van geweld als initiatie. Het gevolg is dat zij op deze manier verstoten worden uit de gemeenschappen waar zij vandaan komen. Een weg terug uit het strijderbestaan naar de eigen gemeenschap wordt zo afgesneden. Dit zorgt ervoor dat de strijder altijd een vreemde is in de omgeving waar hij of zij opereert.

Hierbij moet worden aangetekend dat wreedheid tot op zekere hoogte een normatieve term blijkt te zijn. In het geval van de oorlog in Somalië leveren inzichten vanuit de antropologische literatuur een genuanceerd beeld op. In de Somalische cultuur wordt het gebruik van geweld op een bepaalde manier gewaardeerd. Het kan een uitdrukking zijn van mannelijkheid; wanneer een man niet bereid is om geweld te gebruiken om zijn familie of clan te beschermen wordt deze in twijfel getrokken.²⁰ Een der-

gelijk argument geldt ook voor Liberia.

Het voorkomen van gevallen van kanibalisme gedurende het conflict kan ook verklaard worden vanuit de traditionele religieuze beleving van Liberianen.²¹ Datgene wat in Westerse ogen wordt beschouwd als wreedheid kan in de lokale cultuur een andere waardering inhouden. Mogelijk houden deze culturele factoren verband met de wijze waarop de burgerbevolking wordt behandeld.

Een tweede aspect in verband met de herkenbaarheid van de strijders is de manier waarop zij onderhouden worden. Dit is nauw verbonden met hun gedrag. De rebellenorganisatie is vaak niet uitgerust om alle strijders van onderdak en voedsel te voorzien, zoals dadelijk zal worden uitgewerkt. Dit zorgt ervoor dat de strijders afhankelijk zijn van de bevolking. Gaat het verkrijgen van goed en have niet goedschiks dan gebeurt dat kwaadschiks. Plunderingen is een fenomeen dat altijd met oorlog is geassocieerd. Bijvoorbeeld in het geval van de Napoleontische oorlogen:

The young Bonaparte led his starving and ragged forces into Italy in 1796 with a simple promise of plunder, thereby initiating a course of conquest, which acquired an impetus of its own. If we were to ask why Napoleon's armies were to follow him not only into Italy but to Egypt, to Germany, to Poland and ultimately to Russia (...) we find that part of the answer lies in the prospects of loot.²²

De strijders kunnen door hun plunderingpraktijken niet op onvoorwaardelijke steun van de omgeving rekenen. Eerder nog wordt de bevolking angst ingeboezemd door dit optreden. Hetzelfde geldt voor recente oorlogen op het Afrikaanse continent. De strijders gaan niet onder in de zee van de bevolking door plunderactiviteiten. Naast gewelddadig gedrag is de uitbuiting van de bevolking dus een ander kenmerk dat ervoor zorgt dat de

Rebellen in Kisangani - Zaïre (Bron: abc-press)

strijders herkenbaar zijn en openlijk optreden in het gevechtstoneel.

Een voorbeeld van deze manier van opereren vormen de groeperingen in Somalië gedurende de burgeroorlog in dat land. Het feit dat de gehele infrastructuur van het land werd vernield geeft aan dat de onmogelijkheid om alle strijders te belonen of betalen voor hun diensten werd afgewikkeld op het lokale roerend en onroerend goed. Plunderingen werden vaak geïnstitutionaliseerd. In Mogadishu werden zelfs de koperen elektriciteitskabels die onder de grond waren aangelegd geplunderd.

Een laatste aspect van het gedrag van de strijders vormt het wijdverspreide gebruik van drugs. In Sierra Leone werd het gebruik van alcohol en drugs aangemoedigd door rebellenleiders. Het overwinnen van angst en vooral bij kinderen het aanzetten tot gewelddadigheden worden vergemakkelijkt door drugs. Er is echter geen bewijs

dat drugs ook gewelddadiger maken. In Somalië bestonden er lokale tradities met betrekking tot het gezamenlijk gebruik van drugs. Van deze praktijk werd gebruik gemaakt door de interventietroepen. De woordvoerder van de Amerikaanse mariniers liet weten: „*We like to work at night because we see better than they do. And, also, we know from their drug habits that they are bummed out and hung over then*”; „*This is probably the only campaign that takes into account the drug habits of the potential adversaries.*”²³

Het gedrag van de strijders, waaronder de agressiviteit tegenover de bevolking en de plunderingen dragen ertoe bij dat de bevolking weet aan te wijzen waar de rebellen actief zijn. Tegelijkertijd geven wegversperringen aan waar een rebellengebied begint. Deze wegversperringen zijn ook bedoeld om mensen tegen te houden, geld af te persen of van hun goederen te beroven.

Naast het gedrag van individuele strijders opereren zij gezamenlijk ook in alle openheid. Een belangrijk kenmerk van het optreden van rebellenstrijdkrachten is dat zij proberen hun gewapende kracht zo min mogelijk op de proef te laten stellen. Zodra de militaire kracht wordt uitgedaagd lopen de strijdgroepen het risico dat hun werkelijke macht wordt blootgesteld. Dat deze minder kan voorstellen dan wordt gesuggereerd moet zo veel mogelijk worden verhuld. Van militaire kracht moet eerder een dreiging uitgaan dan dat deze moet worden aangewend.

Dit gedrag is niet nieuw. Het deed zich ook voor tijdens andere oorlogen in de Westerse en niet-Westerse geschiedenis. In de beschrijving van de beweegredenen achter oorlogen in het vroeg moderne Europa ligt vaak de nadruk op het uit de weg gaan van een beslissende slag. Het risico moest worden vermeden dat de posities die waren verkregen gedurende een lan-

gere periode verloren zouden kunnen gaan in een enkele slag.²⁴ Ditzelfde fenomeen was waar te nemen in het gewapend conflict in Liberia:

As far as possible, factions avoided fighting other armed groups. ... one of the key objectives in attacking another faction's territory was to frighten away would-be defenders. This was achieved most simply by advance warning of an attack on a lightly-defended target, causing the inhabitants to run away, which made plunder much easier.²⁵

Er valt over te speculeren of deze terughoudendheid te maken heeft met het feit dat veel van deze slagen zouden uitmonden in man tot man gevechten die erg kostbaar zijn in mensenlevens. Terughoudendheid is in dit opzicht de veiligste optie. Het vooraf aankondigen van aanvallen, in tegenstelling tot het verrassingseffect van irreguliere strijders, was daarnaast ook een veel beproefde methode. Door het geweldgebruik waren de strijders zeer beducht. Het optrekken naar en bezetten van nieuwe gebieden werd zo eenvoudig gemaakt. Zoals reeds is opgemerkt vormden de hoofdsteden het zwaartepunt bij een groot aantal militaire operaties op het Afrikaanse continent. Niet alleen Mogadishu en Monrovia maar ook Kinshasa, Kigali, Luanda en Freetown vormden het zwaartepunt voor de rebellenroeperingen. Aanvallen op deze hoofdsteden vormden een belangrijk element in de rebellenstrategie. Het afsnijden van de toevoerwegen, het onveilig maken van de lucht- en zeehavens en het tegenhouden van elk verkeer maakten de rebellen ook zeer zichtbaar.

Belegingen zijn ook in de militaire geschiedenis bijvoorbeeld in de late middeleeuwen een belangrijke gevechtsmethode. Een zeer effectief middel om de tegenstander te verzwakken was uithongering.²⁶ Wanneer de middelen beperkt zijn, wordt uithongering van de belegerde bevolking een belangrijk instrument van oorlogvoering. Dit was ook zeer zichtbaar in het geval van Somalië.

Zowel het individuele als gezamenlijk optreden van de strijders staan in schril contrast met het heimelijke optreden van irreguliere troepen en onconventionele oorlogvoering. De zichtbaarheid die wordt veroorzaakt door geweldgebruik, agressiviteit, plunderingen en drugsgebruik van individuele of groepen van strijders tezamen creëren een beeld van oorlogen in Afrika dat meer overeenkomsten met conventionele oorlogen vertoont.

Commando en coördinatie

De organisatiestructuur van de strijdende partijen is een derde kenmerk van conventionele strijdgroepen dat afsteekt tegen onconventionele legers. De strijdgroeperingen op het Afrikaanse continent zijn in veel belangrijke gevallen initiatieven van ondernemende individuen of groepen uit de samenleving en zijn veel minder het resultaat van spontane uitingen van protest van de bevolking. De strijdgroepen drijven meestal op een kleine groep getrainde strijders. Zij verzamelen een aanhang om zich heen op basis van ontevredenheid over een politieke of economische situatie. Voorbeelden zijn niet alleen Liberia en Somalië maar ook Ruanda, Zaïre en Sierra Leone.

De structuur van het NPFL maar ook de andere facties in Liberia volgde de opzet van de Amerikaanse strijdkrachten: „each armed force was in time to adopt a basic structure derived from the American military model with a general staff divided into different offices, and units, brigades and battalions.”²⁷

Tevens had een aantal van de belangrijkste initiatiefnemers van de rebellie een opleiding genoten in de Verenigde Staten in het kader van Amerikaanse militaire hulp pakketten tijdens de Koude Oorlog. In het algemeen lijkt het erop dat Afrikaanse strijdgroepen de ambitie hebben om het Amerikaanse of Westerse model van inrichting van hun militaire organisatie te kopiëren. Te speculeren valt of dit verband houdt met de achtergrond

van deze conflicten als politieke strijd over de regeringsmacht. Wanneer politieke drijfveren een groot belang inhouden, dat wil zeggen de rol van de hoofdstad, kan een strijdmacht die georganiseerd is als een conventionele de overgang naar een nationale strijdmacht zonder veel problemen maken.

Binnen de strijdgroepen vindt coördinatie plaats voorafgaand aan confrontaties met andere strijdgroepen. In het voorbeeld van Liberia werd er een omcirkeling van de hoofdstad gecoördineerd tussen de verschillende delen van het rebellenleger. Een belangrijke aanwijzing van de coördinatie is het veel voorkomen van allianties.

Allianties worden aangegaan om de gevechten tegen een gezamenlijke vijand effectiever te laten verlopen. Allianties kunnen de gevechtskracht bundelen. In Somalië bijvoorbeeld, opereerde het *United Somali Congress* (USC) van Mohammed Farah Aidid en het *Somali Patriotic Movement* (SPM) van Omar Jess samen om de gemeenschappelijke vijand, de Somalische president Siad Barre, te verslaan. Deze allianties hebben meestal een kortstondig karakter maar functioneren goed om datgene te bereiken waar ze voor worden opgericht.

Samen slaagden het USC en het SPM erin om de president te verjagen. Juist in allianties wordt de controle, commandovoering en coördinatie over de rebellenroeperingen op de proef gesteld. Het feit dat deze allianties keer op keer worden gecreëerd vormt een indicatie dat er effectieve controle mogelijk is.

Zowel de interne organisatiestructuur als de externe coördinatie met andere strijdgroeperingen vormen belangrijke aanwijzingen dat de ambitie van de rebellenroeperingen ligt bij het voeren van een conventionele strijd.

Groot aantal strijders

Het aantal strijders is een laatste kenmerk van conventionele oorlogvoering. In de oorlogen die hier beschouwd worden hebben de rebel-

lengroeperingen ook beschikking over grote aantallen strijders. Er is reeds uitgebreid onderzoek gedaan naar de beweegredenen van individuen om wapens op te nemen. Veel aandacht is er recentelijk geweest voor de etnische factor en economische redenen. Haat tegen het zittende regime, vaak gestoeld op een beperkte etnische basis en met onevenredig verdeelde welvaart, speelde een belangrijke rol niet alleen in Liberia en Somalië maar ook in Ruanda en Zaïre. De in sommige gevallen massale steun die de rebellen wisten te verwerven is ook vaak te danken aan het excessieve geweldgebruik van de regeringslegers en de verschroeiende tactieken die zij toepassen bij een rebellendreiging. Dat rebellen hier wel bij varen valt af te leiden uit de ervaringen in Sierra Leone waar het leger zich terugtrok bij de eerste dreiging. De rebellen konden niet profiteren van de antipathie tegen het zittende staatshoofd en wisten in eerste instantie geen grote aanhang te verwerven. In Somalië was er ook mede dankzij het mechanisme van excessief geweld van de tegenstander sprake van grote steun voor de rebellen, die begon in het noorden van het land. De lokale commandant vertelde over zijn ervaringen:

I start by planning an attack with 60 men, and soon I have 3,000. And there is no way of telling them not to go. So, in those narrow mountain passes, I lose every effect of surprise; we are too crowded together; the artillery hits us with full force; everybody attacks without orders. They shoot tremendous amounts of ammunition and nothing much gets done. Then, after we get back to base, they all disappear to go back to the bush.²⁸

In Liberia groeide het leger van de rebellengroepering zodanig dat het onmogelijk was om in het geheim op te treden. Een massale opmars naar Monrovia was het gevolg.

Naast het aantal strijders wijst ook hun training en bewapening in de richting van conventionele strijd.

Zowel in Liberia als Somalië waren de strijdgroepen voor een lange tijd alleen uitgerust met lichte wapens. Dit had te maken met de geringe financiële middelen van de organisaties. De rebellen werden al gauw geconfronteerd met deze tekortkoming. De strijd om het regeringscentrum bijvoorbeeld, werd bemoeilijkt omdat de zware wapens die een beslissende slag zouden kunnen toebrengen niet voor handen waren. In het geval van Liberia kwam daar op een gegeven moment verandering in. Wanneer de financiële armslag van de rebellen groter wordt neemt ook hun bewapening toe. In Liberia hield dit nauw verband met de exploitatie van de lokale natuurlijke hulpbronnen die de rebellen miljoenen dollars per maand opleverden.

Tegelijkertijd valt waar te nemen dat de strijdgroepen met zware wapens een duidelijk conventionele strijd aangaan. Zware wapens worden op de een of andere wijze verkregen zodat de strijdgroepen in staat zijn om een conventionele strijd te voeren die moeilijker is wanneer alleen lichte bewapening voor handen is. Niet alleen op zwaar geschut maar op ook tanks en gevechtsvliegtuigen laten de rebellenleiders hun oog vallen. De training van de rebellen is in veel gevallen rudimentair. In Somalië konden de rebellenleiders profijt trekken van de militaire training die het mannelijk deel van de bevolking in het verleden verplicht had moeten ondergaan. In andere gevallen valt waar te nemen dat wanneer de omstandigheden het toelaten de training van de rekruten rigoureuzer wordt aangepakt.

Het aantal strijders, hun training en bewapening duiden ook op een ambitie om een conventionele strijd te voeren. De grote aantallen mannen en vrouwen die zich aansluiten bij rebellengroepen, de moeite die wordt gedaan om zware wapens aan te schaffen en de uitbreiding van de training van de rekruten zodra de omstandigheden dat toestaan, duiden hierop.

Conclusie

De scheiding tussen de politieke en militaire sferen, tot uitdrukking gebracht door het onderscheid tussen burgers en strijders en het dirigeren van militaire macht als een politiek instrument, is een belangrijk conventioneel kenmerk van een aantal recente burgeroorlogen op het Afrikaanse continent. Het feit dat de groeperingen openlijk opereren versterkt dit beeld. Het gedrag van de strijders individueel en gezamenlijk is specifiek niet in het geheim. De commandostructuur die de opzet van conventioneel opererende strijdkrachten volgt, het Amerikaanse of Westerse model en de coördinatie van die strijdkrachten, is ook in essentie conventioneel. De massale aantallen strijders, hun bewapening en training die steeds waar mogelijk wordt opgevoerd, duiden ook op de ambitie een conventionele oorlog te voeren.

Niet alle kenmerken komen op ieder momenten even duidelijk naar voren. Moeilijkheden met betrekking tot commandovoering en controle over gewapende macht doen zich voor als gevolg van slecht functionerende communicatiemiddelen, het grote aantal strijders dat in de groeperingen opgenomen wil worden en de slechte of ontbrekende aanvoerlijnen. Dit zorgt ervoor dat de strijdgroepen opereren als slecht functionerende legers zoals die ook in de Europese geschiedenis voorkomen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de grote en los georganiseerde legers in de Dertigjarige Oorlog. Zij waren een plaag voor het platteland. Effectieve belegeringen behoorden tot hun specialiteiten. Hun loyaliteit was vaak te koop. Deze kenmerken zijn waarneembaar in alle hierboven aangehaalde conflicten.

Het platteland, speciaal die plaatsen waar voedsel werd verbouwd, was ook de plek waar de strijders herhaaldelijk optraden. Belegeringen zijn een effectief middel om de tegenstander te verzwakken zonder alle militaire macht in te zetten. Loyaliteit staat niet vast. Nationalisme in Afrika is geen dominante factor op het politieke

toneel, evenmin speelt dit een belangrijke rol in Europa in de periode voor de Franse Revolutie. Wanneer een andere bewapende groep meer voordelen biedt is er voor de strijders geen beletsel om van groepering te wisselen.²⁹

Het functioneren van de strijdgroepen verbetert wanneer de gewapende groepen meer financiële middelen verwerven om hun troepen te organiseren. Wanneer de hulpbronnen het toelaten of steun uit het buitenland komt, dan valt vaak te observeren dat conventionele kenmerken weer prominent worden. In Ethiopië en Angola bijvoorbeeld, werd er een conventionele oorlog uitgevochten waarbij gebruik werd gemaakt van luchtmacht. In Mozambique en Sierra Leone, het andere uiterste, waren strijdmiddelen schaars en werd voedsel bijvoorbeeld een wapen om de tegenstander te verzwakken.³⁰

Een observatie van Walter Laqueur is speciaal tekenend voor deze situatie. Voor een aantal conflicten aan het begin van de 20ste eeuw is volgens Laqueur de term 'big wars *manqués*' van toepassing. In een gemanteerde oorlog geldt dat militaire commandanten hun strijdkrachten gebruiken als conventionele legers en conventionele strategie toepassen zelfs in situaties die daar niet geschikt voor zijn.³¹ Op het Afrikaanse continent valt dit ook waar te nemen. In Liberia en Somalië proberen de rebellenleiders een conventionele strijd aan te binden afhankelijk van de beschikbare middelen. Met beperkte middelen komen aspecten zoals plundering prominent naar voren. Met ruimere middelen worden meer conventionele operaties uitgevoerd. Bij deze conventionele operaties worden lokale

gebruiken en categorieën van oorlogvoering meegenomen. Dit is geïllustreerd aan de hand van het gebruik van uitdossingen in Liberia. In het geval van Somalië is het gebruik geweld als een symbool van mannelijkheid van belang.

De stelling die onder andere door Edward Luttwak beargumenteerd is, dat er een diepe kloof bestaat tussen de wijdverbreide militaire mentaliteit gebaseerd op Clausewitz en de praktijk van oorlogvoering in ontwikkelingslanden, heeft in deze bijdrage een aantal kanttekeningen gekregen.³² Conventionele kenmerken die overeenkomen met de conceptie van Clausewitz over oorlog, doen in veel opzichten ook nog opgeld in oorlogen die op het eerste gezicht niet lijken te kunnen worden ingedeeld in deze categorie. De kenmerken van conventionele oorlogvoering zoals, een onderscheid tussen de politieke en militaire sfeer, identificeerbare strijders en burgers, een gecentraliseerde commando structuur en een identificeerbaar gevechtstoneel zijn ook van toepassing op oorlogen die door velen zijn gekwalificeerd als guerrillaoorlogen of zelfs chaos en anarchie.

Vanuit deze optiek is het hergebruik van counterinsurgency-technieken bij het omgaan met conflicten in ontwikkelingslanden problematisch. De ervaringen die de Britten hadden opgedaan tijdens koloniale oorlogen en die werden gebruikt voor de strijd in revolutionaire guerrillaoorlogen werden op een correcte manier aangepast. Een flexibele houding ten aanzien van de lokale gevechtshandelingen was datgene wat de Britten voordeel opleverde in die gewapende conflicten. Als belangrijkste voorbeeld geldt de zogenaamde noodtoestand in Malakka van 1948:

Throughout the 'emergency' the military forces deployed in Malaya tailored their operations to the kind of war they faced rather than to the kind of fighting they had been trained and organized to carry out.³³

De belangrijkste aanbeveling is dat er meer aandacht gewenst is voor conventionele karakteristieken van hedendaags conflicten. Gewapende conflicten in ontwikkelingslanden zullen juist die conflicten zijn waar de Westerse staten mee geconfronteerd zullen worden. Om in te spelen op de lokale gevechtshandelingen in deze staten is een gedegen analyse van de praktijk van gewapend conflict nodig. In dergelijke analyses moet voorop staan datgene wat er in het gevechtstheater plaatsvindt. Met name de culturele achtergrond van de strijders en lokale gebruiken ten aanzien van geweld zijn van belang. Het militaire instrumentarium van interventiemachten moet specifiek daarop inspelen. Ook al komen op het eerste gezicht de gevechtshandelingen voor als onconventioneel, aandacht voor mogelijke conventionele karakteristieken van een gewapend conflict is dus gewenst.

Het beste antwoord op gewapende conflicten in ontwikkelingslanden is dan ook niet het direct teruggrijpen van oude beproefde methoden van counterinsurgency. Het antwoord ligt eerder besloten in het inspelen op de gevechtshandelingen en het oog hebben voor karakteristieken die de intuïtie op het eerste gezicht lijken tegen te spreken. Een correcte analyse van de gevechtshandelingen blijft een belangrijk vereiste voordat staten gehoor kunnen geven aan de roep tot militair optreden.

→

Noten

- ¹ Bruce Hoffman and Jennifer M Taw, *Defence Policy and Low-Intensity Conflict; The Development of Britain's 'Small Wars' Doctrine During the 1950s* (Santa Monica, Calif.: Rand Corporation, 1991).
- ² Donald Snow, *Uncivil Wars; International Security and The New Internal Conflicts* (London: Lynne Rienner, 1996), p. 7.
- ³ James A. Winnefeld et. al., *Intervention in Intrastate Conflict: Implications for the Army in the Post-Cold War Era* (Santa Monica, California: Rand Corporation, 1996), p. 10-11.
- ⁴ Lincoln, P. Bloomfield and Allen Moulton, *Managing International Conflict: From Theory to Policy: A Teaching Tool Using CASCON* (New York: St. Martin, 1997), p. 114.
- ⁵ Patrick Regan, 'Conditions of Successful Third-Party Intervention in Intra-State Conflicts', *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 40, No. 2 (1996), pp. 336-359, p. 345.
- ⁶ Regan, p. 353.
- ⁷ Thomas R. Mockaitis, 'From Counter-Insurgency to Peace Enforcement; New Names for Old Games?', in: Erwin A. Schmidl (ed.), *Peace Operations; Between War and Peace* (London: Frank Cass 2000) pp. 40-57, p. 42. Zie ook: Larry Cable, 'Reinventing the Wheel; Insurgency Post Cold War', *Small Wars and Insurgencies*, Vol. 4, No. 2 (1993), pp. 228-262.
- ⁸ Frank Kitson, *Low Intensity Operations: Subversion, Insurgency and Peacekeeping* (London: Faber and Faber, 1991).
- ⁹ Mockaitis, 'From Counter-Insurgency to Peace Enforcement'. Deze zienswijze is problematisch, zie: Isabelle G.B.M. Duyvesteyn, 'Clausewitz: Een Herwaardering', *Internationale Spectator*, Vol. 55, No. 1 (2001), pp. 30-34. Zie ook: Isabelle G.B.M. Duyvesteyn, 'Contemporary War: Ethnic Conflict, Resource Conflict or Something Else?', *Civil Wars*, Vol. 3, No. 1 (2000), pp. 90-114.
- ¹⁰ Koninklijke Landmacht, *Militaire Doctrine* (Den Haag: SDU, 1996), p. 48.
- ¹¹ *Ibid.*, p. 48-49.
- ¹² Matthew Campbell, 'Rebels Deal Out Death on Road to Monrovia', *Sunday Times*, 12 August 1990.
- ¹³ Patrick Chabal and Jean Pascal Daloz, *Africa Works; Disorder as Political Instrument* (Oxford: James Currey, 1999), p. 69.
- ¹⁴ Alex de Waal, 'Contemporary Warfare in Africa', in: Mary Kaldor and Basher Vashee (eds.), *Restructuring the Global Military Sector*, Vol. I New Wars (London: Pinter, 1997), pp. 287-332, p. 292.
- ¹⁵ Duyvesteyn, 'Clausewitz: Een Herwaardering'.
- ¹⁶ Hussein Ali Dualeh, *From Barre to Aideed; Somalia, The Agony of a Nation* (Nairobi: Stellagraphics, 1994), p. 36.
- ¹⁷ Jeffrey Herbst, *State and Power in Africa; Comparative Lessons in Authority and Control* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2000), p. 110.
- ¹⁸ James E. Sheridan, *Chinese Warlord; The Career of Feng Yu-hsiang* (Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1966), p. 22. William Reno, *Warlord Politics and African States* (Boulder, Colo.: Lynne Rienner, 1998).
- ¹⁹ Deze praktijk deed zich voor in Liberia maar ook in vele andere conflicten. Zie bijvoorbeeld: Tom Young, 'The MNR/Renamo: External and Internal Dynamics', *African Affairs*, Vol. 89, No. 357 (1990), pp. 491-509. Deze methode werd ook gebruikt voor de opname van kinderen in rebellenbewegingen: Ilene Cohn and Guy S. Goodwin-Gill, *The Role of Children in Armed Conflict* (Oxford: Clarendon, 1994). Human Rights Watch, *Easy Prey; Child Soldiers in Liberia* (New York: Human Rights Watch, 1994).
- ²⁰ Anna Simons, *Networks of Dissolution; Somalia Undone* (Boulder, Colo.: Westview, 1995).
- ²¹ Stephen Ellis, *The Mask of Anarchy* (London: Hurst and Company, 1999).
- ²² Michael Howard, *War in European History* (Oxford: Oxford University Press, 1975), p. 82.
- ²³ Keith Richburg, 'Addiction Somali-Style, Worries Marines', *International Herald Tribune*, 15 December 1992.
- ²⁴ Howard, *War in European History*, p. 72.
- ²⁵ Ellis, *The Mask of Anarchy*, p. 145.
- ²⁶ Howard, *War in European History*, p. 34-35.
- ²⁷ Ellis, *The Mask of Anarchy*, p. 111.
- ²⁸ Gerard Prunier, 'A Candid View of the Somali National Movement', *Horn of Africa*, Vol. 13 and 14, Nos. 3,4,1 and 2 (1990/1991), pp. 107-120, p. 113.
- ²⁹ William Reno, 'Reinvention of an African Patrimonial State: Charles Taylor's Liberia', *Third World Quarterly*, Vol. 16, No. 1 (1995), pp. 109-120. Dit gebeurt in veel conflicten in Afrika, zie voor het voorbeeld van Tsjaad: Mario J. Azevedo, *Roots of Violence; A History of War in Chad*, War and Society, Vol. 4 (Amsterdam: Gordon and Breach, 1998), p. 130.
- ³⁰ Chabal and Daloz, *Africa Works*, p. 83. Zie ook: William G. Thom, 'Congo-Zaire's 1996-1997 Civil War in the Context of Evolving Patterns of Military Conflict in Africa in the Era of Independence', *Journal of Conflict Studies*, Vol. 19, No. 2 (1999), pp. 93-123.
- ³¹ Walter Laqueur, *Guerrilla Warfare; A Historical and Critical Study* (New Brunswick, N.J.: Transaction, 1998), p. 152.
- ³² Edward N. Luttwak, 'Toward Post-Heroic Warfare', *Foreign Affairs*, Vol. 74, No. 3 (1995), pp. 109-122, p. 115.
- ³³ Douglas Blaufarb, *The Counterinsurgency Era; US Doctrine and Performance, 1950 to the Present* (New York: MacMillan, 1977), p. 46. Robert Thompson, *Defeating Communist Insurgency; Experiences from Malaya and Vietnam* (London: Chatto and Windus, 1967).